

Ազգային, Գիտական, Գրական եւ Քաղաքական

ԺԺ. ՏԱՐԻ — ԹԻԻ 5

3 ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1901

Ի Ո Վ Ա Ն Դ Ա Կ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Քաաներորդ դարու սեւին վրայ (Դ. — ԺԵ. Դարը)	Յակոբոս Հ. Ղենիգեան
Կայսրը՝ Ծնունդի իրիկունը	Ֆրանսուա Քոփե
Ուղերձ՝ Վիգենիւնա քաղաքին ամուսնութեան առթիւ	Յակոբոս Հ. Ղենիգեան
«Հրատարակչական»ին համար	Արսաւես Յարութիւնեան
Ծջնարիտ շուսաւորութիւնը	Վ. Յ. Մ.
Լեւի Ծառը	Լեւոն Քիրիւսեան
Կ. Պոլսոյ Ազգ. Հիւանդանոցը	Յակոբ Պ. Պատմանեան
Քաղաքական տեսութիւն	
«Շարքուան նորութիւնները»	Մ. Շ.

Հատը 40 փարա

Կ. ՊՈԼԻՍ

Տպագր. ՆՇԱՆ Կ. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ

1901

30th Anniversary

1914-1944

Published by the Board of Directors of the American Society of Civil Engineers

Washington, D. C.

1944

The American Society of Civil Engineers was organized in 1880 to promote the interests of the civil engineering profession and to advance the science and art of civil engineering. It has since that time become one of the largest and most influential organizations in the world, with over 100,000 members in more than 100 countries.

The Society's primary purpose is to advance the science and art of civil engineering, and to promote the interests of the civil engineering profession. It does this through a variety of activities, including the publication of technical journals, the holding of annual meetings, and the awarding of prizes for outstanding achievements in the field.

The Society's annual meeting is one of the most important events in the civil engineering calendar. It provides an opportunity for civil engineers from all over the world to gather together and discuss the latest developments in their field. The meeting also includes a variety of other activities, such as lectures, exhibits, and social events.

The Society's annual meeting is a testament to the success of the civil engineering profession and to the Society's commitment to advancing the science and art of civil engineering. It is a proud tradition that has been maintained for over 60 years, and it is one that we hope will continue for many years to come.

Ազգային, Գիտական, Գրական եւ Քաղաքական

ԺԹ. ՏԱՐԻ — ԹԻԻ 5

||

3 ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1901

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ

1. ԲԻԻՐԱԿՆ առ այժմ կը հրատարակուի շաբաթը անգամ մը: — 2. Տարեկան բաժնեգինն է Պոլսոյ եւ գաւառներու համար 50 դր., արտասահմանի համար՝ 5 ռուպլ. կամ 12 ժրանգ կամ 2½ տոլար. քրթասարութեան ծախքը մեր վրայ: — 3. Զեռնէ կը ծախուի 40 փարայի: — 4. Հրատարակութեան վերաբերեալ բոլոր գրութիւն կամ նամակ պէտք է ուղղել առ ԲՐԺ. Յ. Ճեհիգեան, ի Ռոպերդ Գօլէն, իսկ բաժանորդութեան արձանագրութիւնք եւ բաժնեգինք պէտք է ուղղել առ Տեօրէնութիւն, Կ. Պոլիս, Էսֆի Զապքիյէ Ճասսէսի, Տպարան Նշան Կ Պերպէեան, քիւ 61: — 5. Անվճար նամակ կամ գրութիւն չ'ընդունուի: — 6. Տասր օրինակի բաժանորդ քերոյին մէկ օրինակ նուէր կը տրուի:

ՔՍԱՆԵՐՈՐԴ ԴԱՐՈՒ ՍԵՄԻՆ ՎՐԱՅ

Ե.

Ժ.Ե. ԴԱՐԸ

Պատմաբանք ընդհանրապէս Միջին Դարք անունը կու տան հինդերորդ դարէն մինչեւ Ժ.Ե. դարը տասը դարու ժամանակամիջոցին: Հին հեղինակ մըն ալ Ժ.Ե. դարէն մինչեւ Ժ.Ե. դարը կը կոչէ Միջին Դարք: Մինք չ'ընայելով այս պատմական բաժանումներուն, եւ մեր այս յօդուածներով նպատակ ունենալով միայն ընդհանուր եւ հակիրճ տեղեկութիւն մը տալ ամէն մէկ անցնող դարու վրայ, դարերուն ամենէն միջինը ու անհեալը՝ Ժ. դարը, իբր պատմութեան կէս զիջերը նկատելով՝ անկէ առջի դարերը կոչեցինք հին դարեր՝ եւ անկէ ետքի դարերն ալ նոր դարեր, այլ եւ այլ բաժանումներով ընթերցողին միտքը չ'իծողելու համար. կէս զիջերէն ետքը ամէն ինչ դէպի արշալոյս կը դիմէ: Եւ ընթերցողը արդէն այս համառօտ

ակնարկով տեսաւ թէ Ժ. դարէն ետքը իւրաքանչիւր դար մէյմէկ յառաջադիմական քայլ էր դէպի լոյսը: Տակաւին խաւարը կը տիրէր ամենուրեք, բայց խաւարը պիտի անցնէր, պիտի չ'թանճրանար, եւ մէկմէկու յաջորդող դարերը պատրաստութիւն էին ամենքն ալ մարդկութեան լուսաւորման ու յառաջադիմութեան համար: Ծնարիտ չէ ատենք ամէնքը մէկ անուամբ մկրտել եւ անցնել անոնց վրայէն ըսելով թէ խաւարային դարեր էին անոնք, եւ ամէնքն ալ իրարու կը նմանէին: Մեր ի վերեւ յիշած հեղինակը խօսելով Ժ.Ե. էն մինչեւ Ժ.Ե. դարերուն վրայ կ'ըսէ. «կարելի չէ այս դարերէն մէկը միւսէն զանազանել, որովհետեւ «աւատականութիւնը», կ'ըսէ, այնքան անընդունակ է փոփոխութեան որչափ են այն դղեակները ու

րոնցմով երկիրը լեցուած է՝ Բիշ մը աւելի մօտէն նայելով, սակայն, այդ դարերուն վրայ, պիտի տեսնենք որ սխալ գաղափար է այս, եւ մենք մեր այս տողերուն մէջ տեսանք թէ ինչպէս այս դարերուն ամէն մէկը Ժ. զարէն ետքը, մասնաւոր դեր մը կատարեց ու պատրաստութիւն մը եղաւ մարդկութեան յառաջագիմական ընթացքին մէջ։ Ու երբ կուգանք կը հասնինք Ժ. Գարուն, ալ անոր անհատականութեան վրայ խնդիր չկայ։ Որոշ, պայծառ ու բարձր կը կենայ ան, իրմէ առաջ եղող զարերէն վեր, ինչպէս բարձրագագաթ լեռ մը կը բարձրանայ իր շուրջը գտնուող բլուրներէն կամ լեռներէն վեր՝ իր ձիւնապատ, սպիտակ գլուխը շողացնելով արեւուն ոսկի ճաճանչներուն ներքեւ։ Չեղաւ ուրիշ դար մը որ ասոր չափ մեծ փոփոխութեան մը ակնատես ելլար։ Ուրիշ դարերու մէջ, տեսանք խորհուրդի եւ հակամիտութեանց աստիճանական ընդլայնում մը՝ սակայն միշտ պատած ընդհանրական ստուերով մը։ Սակայն այս դարու մէջ յառաջադիմութիւնը՝ խաւարէն դէպ ի լոյս յանկարծական ոստումով մըն էր։ Այս դարու մէջ չէ՞ր որ կատարուեցաւ տպագրութեան գիւտը՝ որ գրեթէ հիմն է մարդկային մտքի յառաջադիմութեան։ Գիտուններու եւ գրագէտներու զրքերն ձեռագիր միայն, ու յաճախ ընդօրինակուած, հազիւ ընթեռնչի գրերով, դատապարտուած էին մնալ վանքերու մթին մատենադարաններուն մէջ, եւ հոն շատ անգամ կը կորսուէին անոնք։ Այս պատճառաւ էր որ մէկ դարուն գուտերը կրկին ուրիշ դարերու մէջ կատարուելու պէտք ունէին։ Բոճըր Պէյքըն, անգլիացի վանականը, տասնեւմէկերորդ դարուն մէջ գիտէր վառօղը, եւ որոշ ծանօթութիւններ ունէր շատ մը ուրիշ գիւտերու վրայ ալ՝ որոնք վերջերը ի յայտ եկան։ Բայց իր բոլոր հանճարը ինչի՞ կը ծառայէր, ինք իր յաղթանակը կրնար գրել միայն գրքի մը մէջ. այդ գիրքը զգուշութեամբ կը գետեղուէր վանքին մէկ դարակին մէջ. իր շուրջը գտնուող ճարպիկ մարդիկ իր գործքերուն վրայ կը պատմէին մօտակայ ուրիշ հաստատութեանց մէջ. բայց ժամանակը կ'անցնէր, այդ բանիբուն մարդիկը կը մեռնէին, վանքին դարակին մէջ դրուած

գիրքը հետզհետէ թանձրացող փոշիով մը կը ծածկուի, և Բոճըր Պէյքընի պէս մեծ փիլիսոփայ մը՝ ժողովրդական կարծիքով կախարդ մը կ'ըլլայ միայն որ գալիք դէպքերը կը գուշակէ եւ գերբնական պղնձեայ գլուխէ մը խորհուրդ կ'ընդունի։ Սակայն երբոր այս դարու մէջ տպագրութեան գիւտը կը կատարուի եւ կը գործադրուի, գրքի մը հազարաւոր օրինակները իսկոյն կրնային տպուիլ եւ ամէն կողմ դրկուիլ. դիւրագին էին անոնք եւ մերձենալի ստորին դասերու ալ. կրնային կրել զանոնք մարդիկ իրենց վրայ. քանզի ոչ եւս էին անոնք այն ձեռագիր խոշոր հատորները որոնք դարակներու վրայ դրուելու յարմար էին. ու նաեւ յստակ եւ տպագրական խոշոր գրերով դիւրաւ կրնային կարդացուիլ մինչեւ իսկ անուս մարդոցմէ, միայն սակաւ ինչ հրահանգութիւն առնելով։ Ահաւասիկ այն լծակը որ վեր առաւ դարը ու ու ներմուծեց մարդկութիւնը արդի քաղաքացիութեան մէջ։ Սթրազպուրկ քաղաքին մէջ, գլխաւոր հրապարակներէն մէկուն վրայ կը կենայ փառապանծ Կիւթթէնպէրկի, տպագրութեան գիւտը կատարողին մէկ խոշոր պղնձեայ արձանը, որ գեղեցկաբար կը ներկայացնէ այդ փառաւոր գիւտին անհուն օրհնութիւնները։ Արձանը, որ այդ բաղդաւոր մարդուն, Կիւթթէնպէրկի իրական մեծութեամբը շինուած է, իր մէկ քովը ունի տպագրական մամուլ մը, եւ իր ձեռքը բռնած է բաց մագաղաթ մը որուն վրայ զբռնուած է «Եւ եղեւ լոյս»։ Արձանին բարձր պատուանդանին չորս կողմերուն վրայ հարթ քանդակ պատկերներ կան որոնք կը ներկայացնեն տպագրութեան արհեստին աշխարհի ընդհանուր յառաջդիմութեան վրայ՝ կատարած ազդեցութիւնը։ Մէկ կողմին վրայ կը կենան ամէն ժամանակաց ամենէն ականաւոր փիլիսոփաներու, գիտնականներու եւ բանաստեղծներու անունները։ Ներկորդ կողմին վրայ կը կենան անունները անոնց որոնք ամենէն նշանաւորները եղած են ազգերու կազմաւորութեան մէջ իրենց կատարած մեծագործութիւններովը, որոնց մէջ կը զբոստուին նաեւ նոր աշխարհի մարդոցմէ, Վաշինկթըն, Յրանքին, Հանքոք, Ատամս։ Ներորդ կողմին վրայ կը կենայ Մարդասի-

րութեան մէկ մարմնացեալ պատկերը որ գերիներուն շղթաները կը կտարէ ու գիտութեան մէջ կը հրահանգէ տգիտութեան թըխագոյն զաւակները, ու չորրորդ կողմին վըրայ ներկայացուած է Քրիստոնէութիւնը, չրջապատեալ բոլոր ազգերու եւ տոհմերու ներկայացուցիչներէն որոնք իր ձեռքէն կ'ըն-

դունին Աստուածաշունչ Ս. Դիրքը, ամենքը իրենց լեզուաւ: Ահա համառօտ նկարագիրը այն բաղմադիրն օրհնութեանց զորս այս պարզ գերմանին գիւտը կը հեղու մարգկութեան վրայ:

ՅԱԿՈԲՈՍ Հ. ՃԵՃԻՋԵԱՆ

ԿԱՅՍՐԸ՝ ԾՆՈՒՆԴԻ ԻՐԻԿՈՒՆԸ

1811ի Ս. Ծննդեան Տօնի իրիկունն է. ու ժամը տասնէն ի վեր, բոլոր իրիկունը, Նարոզէն միայնակ կ'աշխատի Թեւիլըրի պալատին մէջ, իր խցիկը: Ընդարձակ սենեակը աղօտ լոյս մը կը վառի, հոս հոն, ստուերներուն մէջէն, ոսկեղօծ առարկայ մը կը փայլի անորոշ կերպով — անտեսանելի պատկերի մը չրջանակը, ոսկեղէն առիւծի զլուխներ որոնք նուրբ աթոռի մը թեւերը կը կաղմեն, վարագոյրի մը ծանր ոսկեղօծ ծոպը: Մեծ սեղանը կը լուսաւորեն միայն երկու աղօտ մոմեր՝ երկու աշտանակներու մէջ. քարտէս մը եւ բաղմամբիւ լայն հատորներ, կանանչ այծենիով կազմուած, « Ն » մը եւ թագ մը անոնց կափարիչներուն վրայ փորագրուած, սեղանին վրայ կը կենան խառն ի խուռն:

Կայսրը գրեթէ երկու ժամերէ ի վեր կ'աշխատի, եւ այս քարտէսներուն ու իր բանակներուն վիճակին՝ գիրքին վրայ է որ խոնարհած է իր ստուար ճակատը — ճակատ մը՝ խորունկ սեւ կնճիռով մը զրոշմուած, ճակատ մը՝ խոկմունքէ ծածրացած: Ասիոյ քարտէսը բացուած է իր առջեւ, ու կայսեր ձեռքը ջղուտ, կանացի, փափուկ ցուցամատովը դանդաղօրէն կը գծէ հոս հոն, Պարսկաստանի մէկ կողմէն միւսը, ճամբայ մը դէպի Հնդկաստան: Այո՛, Հնդկաստան, ցամաքի ճամբով: Ինչո՞ւ չէ: Իր նաւատորմիլը յաղթուած ու բնաջինջ եղած է, յաղթականը միայն այս ճամբան ունի իր առջեւ: Այո, ան յառաջ պիտի քալէ, առասպելական անտառներուն արմաւենիներուն տակէն, ու իրեն

պիտի հետեւին իր ոսկեղէն արծիւները, սուրններուն փայլուն պողպատին մէջէն շողջողելով, Անգլիան սրտէն զայնելու համար — անիկա իր հարուածը կ'ուղղէ անգլիական զանձին, անոր աւելեւիւն կայսրութեան: Արդէն անիկա հասած է Կեսարի եւ Շառլըմանյի մեծութեան, ու հիմա կը բաղձայ Աղեքսանդր մը ըլլալ: Այս անուրջը կ'երազէ ան առանց զարմանքի: Մ. Արեւելքը ծանօթ է արդէն իրեն — հոն անմահ հոչակ մը թռչած է իր ետեւ: Նեղոս անգամ մը տեսած է զինքը, ուղտի մը վրայ հեծած, նուրբ զօրավար մը, որ երկար մազեր ունէր. Գանդէսի եզրերուն վրայ, այժմու փառահեղ կայսրը, իր երկար թուխ վերարկուով, պիտի պահանջէր Պիւռոսի փիղը: Ան գիտէ թէ ինչպէս պէտք է հրապուրել ժողովուրդները, եւ նաեւ զանոնք իրեն շղթայելու կերպը: Հոն, ան պիտի հրամայէ մըդտագոյն զինուորներու, հոն պիտի տեսնէ հնդիկ իշխաններ, թանկագին քարերով շողջողուն, որոնք իր իշխանութեան կը յարին, ու դարձեալ հոն ան պիտի հարցնէ իր բաղդը հրէշ կուռքերուն, որոնց աղամսնդէ թագերուն տակէն տասը բաղուկներ դուրս ցըցուած են — թէպէտ դեռ մօտ ատենները, Եգիպտոսի մէջ, տափակ քիթ Սիինքսը, որուն առջեւ երազած էր՝ երկու ձեռքերը կտրուին վրայ զրած, մերժած էր իրեն յայտնել իր զաղանիքը:

Կայսր Եւրոպայի, Արքայ Ասիոյ, Միայն այս տիտղոսներն են որ պիտի քանդակուին իր դամբարանին վրայ:

Խոչնդոտ մը կայ — Ռուսաստանը, լայնատարածը, Բայց որովհետեւ չի կրնար վրստահիլ Ալեքսանդրի երկդիմի բարեկամութեանը վրայ, ան պիտի յաղթէ զայն. ու կայսեր փոքրիկ ձեռքը անձկութեամբ կը դարձնէ էջերը կանանչ հատորներուն, որոնք կը յայտնեն ոյժը այն մեծ բանակին, որ արդէն խմբուած է Նիէմէնի մօտերը: Այո, ան պիտի յաղթէ հիւսիսի ինքնակալին, ու Ձարը պիտի հպատակեցնէ իրեն, այն Ձարը որ վայրենի խաղախներուն հրոսներուն առջեւէն կ'երթայ Ծ. Արեւելքի տիրապետել:

Կա'յսր Եւրոպայի, ա'րքայ Ասիոյ. — այդ գործը մեծ բան մը չէ իր բաղձանքին կամ տաղանդին համար: Եթէ անգամ մը կազմէ իր կուռ կայսրութիւնը, չպիտի վտանգէ ալ անոր յարատեւութեան, ինչպէս ըրաւ նախկին դարերու մէջ, Ալեքսանդր, բաժնելով զայն իր զօրավարներուն. որովհետեւ մարտքսանէն ի վեր նաբոլէոն զաւակ մը ունի որ պիտի ժառանգէ իր բոլոր փառքն ու պետութիւնը: Երբ մտաբերեց այս տղան, որ իրեն այնքան մօտ կը քնանար լուռ պալատին մէջ, ժպիտ մը նկարուեցաւ կայսեր դէմքին վրայ:

Յանկարծ, զարմանքի չարժուումով մը բարձրացուց իր գլուխը. — Ի՞նչպէս կ'ըլլար որ այսքան տարօրինակ և խուլ չղունչ մը կ'ըլլէր այս սենեակէն, որ այնքան լաւ գոցուած էր ու թանձր վարագոյններ ձայնը անթափանց ըրած էին: Կարծես թէ մետաքսէ վիթակներուն վրայի բոլոր ոսկեղէն մեղուները սկսած էին բզզալ: Կայսրը ականջ կուտար աւելի ուշադրութեամբ, ու վերջապէս, շնչող ձայներուն մէջ, զանազանեց զանգակներու թրթռումը: Ա՛հ, այո, Ս. Ծննդեան իրիկունն և կէս զիշերուան պատարագն էր: Արդարեւ, Բարիզի բոլոր եկեղեցիներուն զանգակները Բրիտանոսի ծնունդը կը փառաւորեն, այն զանգակները, զորս Պոնաբարդ դեռ վերջերս գետեղած էր բոլոր աշտարակներուն եւ զանգակատուններուն մէջ, որ ատեն, իբր հիւպատոս և խաղաղարար, կը փափաքէր հաշտեցնել այն եղբայրները որոնք թշնամութեան մէջ էին, Բարիզի մէջ: Քանի՜ քանի անգամներ անոնք յաղթութեան փառաւոր աղօթներ թնդացուցած էին ի պատիւ իրեն. եւ քանի մը ամիսներ առաջ ի՞նչ

նուագներ հնչած էին այն օրը, որ Հռոմի թագաւորը ծնած էր: Ատի յիշատակելի թըւական մըն էր երբ Աստուած, զաւակ մը չնորհելով, հերոսին, իրեն գաղափարակից թուեցաւ, ու այսպէս, ճանչնալով իր գործին օրինաւորութիւնը, անոր տեւականութեանը մասին զրաւական մը տուած էր: Սակայն եւ այնպէս, այս գիշիր, ցուրտ եւ պայծառ գիշեր մը, զանգակները կը հնչէին այնքան զուարթօրէն ու յաղթականօրէն, որքան ըրած էին Աւսթրիցի կամ Վալերամի համար. ու ի պատիւ խոնարհ Մանուկի մը համար էր, հիւսնի մը տղուն, շատ առաջ խոռի մը մէջ ծնած, երբ խորհրդաւոր ձայները երկնքի աստեղազարդ կամարին մէջ կը հոչակէին «Փառք ի բարձունս Աստուծոյ եւ յերկիր խաղաղութիւն»:

Կայսրը մտիկ կ'ընէ Ս. Ծննդեան զանգակները. ցնորքի մը մէջ կ'իյնայ. կը յիշէ իր աննշան ու խոնարհ մանկութիւնը. կը մտաբերէ կէս զիշերուան պատարագը Այաչիոյի կաթողիկէին մէջ, երբ իր աւագ սարկաւադ հօրեղբայրը կը պատարագէր, եւ կը յուշաբերէ նաեւ մեծ գերդաստանին վերադարձը դէպի նախկին տունը, որ ականատես եղած էր հպարտութեամբ տարուած այնքան աղքատութեանց: Ան կը յիշէ իր մօրը գեղեցկութիւնը երբ անիկա կը նախագահէր կէս գիշերուան սակաւապէտ կերուխումին, որ ատեն շագանակ կ'ուտէին: Իր որդին, յաղթական կայսեր եւ Աւստրիոյ Արհիդքսուհոյն որդին, երբէք չպիտի ճանչնար ասանկ խեղճութիւն մը, աշխարհի տէրը պիտի ըլլար ան:

Դուրսը, պազ գիշերուան մէջ Ծննդեան զանգակները դեռ կը հնչէին: Պալատին դրան առջեւ, զինուորը որ իր պահնորդի հիւղակին մօտիկը կը քալէր արագ՝ ետ եւ առաջ, ստուած ոտքերը տաքցնել փորձելով, կրնար թերեւս այդ բոպէին յիշել աղօթք մը կամ սաղմոս մը զոր սորված էր մօրը ծնկան վրայ շինական հին տունին մէջ — ու ժպիտ մը պիտի անցնէր իր դէմքին վրայէն երբ խորհէր մանուկ Յիսուսին վրայ որ մսուրին մէջ պառկած էր:

Կայսրը ուշադրութիւն չըրաւ զանգակներուն բարեպաշտ կոչին. ան միայն իր զաւակը մտածեց, ու մէկէն, անդիմադրելի իղձ մը ունեցաւ զայն տեսնելու:

Ոտքի ելաւ, գալարեց ձեռքերը եւ ան-
միջապէս դուռ մը, որ ծածկուած կը մնար
գորգերով, բացուեցաւ եւ Ռուսթան երեւաց։
Իր արթնոյն մէկ նշանին վրայ աշտանակ մը
առաւ, եւ կայսրը, անձայն նրբանցքներուն
մէջէն գնաց փոքրիկ թագաւորին յարկը։
Ներս մտաւ, եւ մէկ նշանով հեռացուց ըս-
տնտուն եւ միւս սպասաւորները. այն ատեն
զարմանալի նորածինին քովիկը տեղաւոր-
ուեցաւ։ Հոռմի թագաւորը անուշ մը կը
քնանար, օրորոցը սպիտակ կտուր եւ ժան-
եակի զանգուած մըն էր, որուն մէկ կողմէն
միւսը Պատուոյ Լէգէոնի ժապաւէնը դրուած
էր։ Պզտիկ դէմքը, ամուր գոցուած աչերով՝
կիսովին պահուած էր բարձին մէջ, ու այդ՝
«խրալի» փոքրիկ փոսկաւոր ձեռքին հետ որ
վերմակին վրայ կը հանգչէր, կը կազմէր
մանկական տաքուկ մսի երկու կտորներ.
եւ այս անմեղ ու անապական մանկիկին վրա-
յէն, որ իր օրորոցին մէջ կը քնանար հան-
դարտօրէն, ծիրանի լայն ժապաւէնը կ'անց-
նէր արեան գետակի մը պէս. այս փոքրիկ
զլուխը օր մը պիտի կարենար կրել թագերու
ամօնածանրը, օր մը այդ փափուկ ձեռքը
պիտի կարենար պինդ բռնել իշխանական
գաւազաններու խուրձ մը։

Նաբոլէոն իր զաւկին կը նայի, կ'երա-
զէ — ու երբեք մարդկային հպարտութիւնը
աւելի փափկօրէն գգուած չէ մարդկային սիրտ
մը — որ իր արքունիքին բարի աստիճանա-
ւորները, որ իր զօրավարները՝ Հոմերոսի-
ներէն աւելի հռչակաւոր, որ ոսկի երիզնե-
րով փերեւետեալ իր նախարարները եւ ծե-
րակուտակները, կը խոնարհին այս օրո-
րոցին առաջը, յարգանքէ ու մեծարանքէ
դողդոջուն, եւ որ, ծայրայեղ ռամկավարա-
կան դասալիքներն իսկ, որոնք հիմա կայսե-
րական համազգեստը կը կրեն, հազիւ կը հա-
մարձակին այդ մանկական ձեռքը համբուրելու
պատուոյն տենջալու։ Կայսրը տակաւին կոր-
սուած է ցնորքի եւ զանգակներուն շփոթ
ձայնին մէջ, որոնք կը հնչեն իրիկնաղօթքին
առթիւ. կ'երեւակայէ թէ կը լսէ յառաջ ըն-
թացող բանակներուն անխռով ձայնը, ու նաեւ
հեռուն, Գերմանիոյ եւ Բոլոնիոյ սառուցեալ
ճամբաներուն վրայ, քեռնաբարձ կառքերու
անիւներուն թաւալումը։ Հայրական փառա-

սիրութեամբ արբշիռ, ամէն անգամէ աւելի
կ'երազէ մեծ բանակին, Ռուսիոյ եւ Ասիոյ
յաղթանակին վրայ եւ կ'երգնու ինքզինքին
որ հին աշխարհի բոլոր գահերը իր ժառան-
գին պիտի թողու։

Արդէն, անիկա չնորձած է մանկիկին Ս.
Պետրոսի քաղաքը, իբր խաղալիք, իբր ճը-
ճրակ մը, ու քիչ ատենէն ան պիտի ունե-
նայ իր խաղալիկներուն մէջ մէկ քանի ու-
րիշ սուրբ քաղաքներ։ Պէնարէսի ռաճա, ա-
հա Հոռմի թագաւորին արժանի տիտղոսը։
Աւա՛ղ, ինչո՞ւ հունի ինք՝ աննուաճելի զօ-
րավարը՝ միլիոն մը, երկու միլիոն զօրք
հրամայելու համար։ Տիեզերքն իսկ, բովան-
գակ աշխարհն է որ կը ցանկայ դնել այդ
փոքրիկ ձեռքին մէջ։ Ան կ'երազէ, չլսե-
լով ուրբ զանգակներուն ձայնը, առանց
խորհելու Անոր վրայ որ կ'իշխէ բարձանց
մէջ, եւ որուն համար ամենամեծ կայսրու-
թիւնները մըջնոց բոյներ են։

Կ'երազէ, այլ չի տեսներ ապագային
մէջ ընդարձակ բանակը յաղթահարուած Պե-
րիդինայի ձիւներուն մէջ, Կ'երազէ — բայց
չգգար որ իր արծիւները պիտի խորտակ-
ուին եւ իր գումարտակները պիտի ջնջուին
անպիլական խորտէն վաթէրլուի մէջ։ Կ'ե-
րազէ — այլ չի նշմարեր մենիկ ապառաժը
ովկէանոսին մէջտեղ, ուր Պրոմէթէոսի կրտ-
տանքները կ'սպասեն իրեն. ու ամենէն ետք,
ան կ'երազէ եւ չի տեսներ Շէճնպրունի ձե-
մավայրին մէջ, աշնային թուխ երկնքի մը
մը տակ, տժգոյն եւ մեղամաղձոտ երիտասարդ
մը՝ սպիտակ համազգեստով եւ կուրծքին
վրայ աւստրիական աստիճան մը կրող, որ
կը հազայ մինչ կը քալէ դեղնած՝ թա-
փած տերեւներուն մէջէն։

Եւ մինչ կայսրը այս հրաշալի երազը կը
տեսնէ, իր որդւոյն եւ իր բոլոր յաջորդնե-
րուն իշխանութիւնը երեւակայելով բովան-
գակ տիեզերքի վրայ եւ երազելով որ նոյն
իսկ ինքն, Նաբոլէոն, վերջապէս առասպել
մը պիտի ըլլայ — անհաւատալի չաստուած
մը, նոր Արէս մը, երկրային աստուած մը՝
իր տասներկու զօրավարներէն կազմուած
կենդանակամարի մը մէջտեղ — զանգակ-
ները դեռ կը հնչեն — զուարթօրէն, յաղթակա-

նօրէն, հատիկ հատիկ, ի պատիւ այն աղքատ մանկիկին որ ծնաւ Բեթլեհէմի մէջ տասներինը հարիւր տարիներ առաջ, եւ որ իրապէս յաղթանակած է աշխարհի, ոչ թէ արիւնով ու յաղթութիւններով, այլ խաղա-

ղութեան եւ սիրոյ բառերով, եւ որ, յաւիտեանս յաւիտենից, բոլոր դարերու մէջ պիտի տիրէ մարդոց սրտերուն մէջ:

ՅԲԱՆՍՈՒՍ. ԳՈՓԷ:

Հոլանտացուց Վեհ. Թագունոյն ամուսնութեան առթիւ Բերայի
Հոլանտական մատուոյն մէջ Բրոճ. Յակոբոս ԷՖ. Ճէնիգեանի
խօսած ուղերձն է հետեւեալը

Քրիստոս Կանաքաղաքին մէջ կատարուած հարսնիքին ներկայ եղաւ՝ իր աչակերտներէն ալ իր հետ առնելով, Ո՛չ թէ միայն ներկայ եղաւ այլ երբ իրեն հարկ եղաւ ջուրը գինիի փոխեց՝ ու այս կերպով իր առաջին հրաշքը գործեց, ցոյց տալով իր համակրութիւնը եւ օգնութեան պատրաստականութիւնը: Յիսուս բովանդակ մարդկային կեանքը օրհնեց ու նուիրագործեց: Ուրանէն մինչեւ գերեզման՝ մարդկային կեանքը այս հրաշագեղ արեւին ճառագայթներուն ներքեւ շողաց՝ գեղեցկութեամբ, եւ մարդկային կեանքի վերաբերեալ ամէն ինչ նոր ու փառաւոր նշանակութիւն մը առաւ, այն անպատում ու յաւիտենական ճակատագրին պատճառաւ, զոր ինք այնքան յստակօրէն դրաւ անոր առջեւ:

Յայտնի է թէ այն հարսնիքը ուր Քրիստոս ներկայ էր, հարուստի հարսնիք մը չէր: Հարսնիքին տէրերը, կ'երեւի թէ շատ առատութիւն չէին վայելէր, ապա թէ ոչ քանի մը յաւելեալ հիւրերու պատճառաւ գինիին պիտի չպակսէր: Այն հարսնիքը որուն պատճառաւ այսօր հաւաքուած ենք հոս այս Հռլանտական մատուոյն մէջ, ընկերական կեանքին գէնիթին վրայ կեցողի մը Հոլանտայի Վեհ. Թագուհւոյն հարսնիքն է, բայց ասիկա պատճառ մը չէ բնաւ որ մենք կեանքի սովորական պայմաններու մէջ զանազաներս նուազ շահագրգռութիւն, համակրանք եւ բարեացակամութիւն զգանք: Ընդհակառակն, մարդկային կեանքի այս բարձրացեալ գլուխները՝ երբ նաեւ իրենց բարձր տեսքին

համապատասխան նկարագրի բարձրութիւնն ունենան, միշտ աւելի շահեկան, աւելի ուշագրաւ ու աւելի պատշաճօրէն կը զրաւեն մեր համակրութիւնը ու զմայլումը: Բոլոր աշխարհի զարգացեալ քաղաքակրթութիւնը այսօր միտում ունի համայն մարդկութիւնը իրարու հետ զօղելու, այնպէս որ երկրի հեռաւոր վայրերու ու տարբեր ազգայնութեանց սուգերը՝ ինչպէս նաեւ ուրախութիւններն ընդհանրական հանգամանք մը կ'առնեն, մերը կ'ըլլան անոնք մէկ մտքով մը՝ զի կը վերաբերին այն մեծ մարդկութեան որուն մասերն ենք նաեւ մենք իբրեւ մարդ: Ասկէ զատ մեր մարդկային բնութիւնը նոյնը ըլլալով կեանքի ամենաբարձր կէտին վրայ կանգնողներուն բնութեան հետ, միշտ մեր մէջ բան մը կայ որ մեզ անքակտելի կերպով կը կապէ անոնց հետ, մեզի համար կատարելապէս հասկնալի կ'ընէ անոնց երջանկութիւնը ու ցաւը ու յստակաբար մեր աչքին առջեւ կը պարզէ այն բոլոր ներքին զգացումները, այն զգացմանց նրբին երանգները անգամ պատկերասցնելով մեր առջեւ: Ի՞նչ լայն ու հաստատուն են մարդկային բնութեան հիմքեր. որքան խորունկ եւ ընդհանրական են մայրական, որդիական, եղբայրական եւ ամուսնական զգացումները՝ որք՝ ամէն մարդկային սրտի մէջ հաւասարապէս կը տըրտին, աղքատիկ չինականէն մինչեւ պալատներու մէջ ընակող օգոստափառ վեհապետներու եւ վեհապետուհիներու սրտին մէջ, եւ զանոնք կը միացնեն իրարու հետ կապով մը զոր խլիլ կարող չեն ոչ աստիճանները եւ ոչ

ալ իշխանութիւնները՝ Եւրոպիոյ մեծ ու հին քաղաքներուն մէջ հոյակապ մայր եկեղեցիներ կան որոնց ամենէն աչքի զարնող մասերէն մէկն է այն երկնաքերձ զանգակատան աշտարակը որուն հիմերը երկրին վրայ են շէնքին միւս մասերուն նման, որ շրջապատեալ է՝ եկեղեցիին լայն ու հաստակուռ որմերէն, և որ, սակայն, բոլոր որմերէն, կամարներէն ու արձաններէն վեր սլանալով՝ կը բարձրանայ երկինքին մէջ, կարծես թաթխուելու անոր վճիտ, չքեղ կապոյտին մէջ. ու անոր կատարին վրայ դրուած խոշոր սկի խաչը՝ կայծի մը պէս կը փայլի առաւօտեան լոյսին մէջ ու աստղի մը պէս կը շողայ երեկոյեան երկնքին վրայ. սակայն ան իր վսեմ բարձրութեան մէջ կրկին այն նոյն հիմերուն վրայ կեցած է որուն վրայ կը կենայ ամբողջ շէնքը, ու շրջապատուած է այն նոյն որմերէն որ կը կադմեն բոլոր տաճարը։ Ծիշող այսպէս ալ մարդկութեան մեծ շինուածքէն շատ վեր բարձրացած այս ոսկի գլուխները՝ որոնք կը շողան այնքան բարձրերը, ունին իրենց մարդկային բնութիւնը, որ կը կենայ այն լայն և խոր հիմերուն վրայ՝ ուր կեցած է նաեւ հանուր մարդկութիւնը, ու մենք այսպէս ամենէն վերիններուն հետ ներքին, մարդկային կապերով կապուած ենք, որ եւս առաւել պատճառ կուտայ մեզի մեծարել զանոնք, աղօթել ու երկնից օրհնութիւնը խնդրել անոնց համար։

Եւ բնականաբար երբ ժողովեալ ենք հոս աղօթելու Հոլանտական ծաղկահասակ ու գեղանի Թագուհւոյն համար, չենք մոռնար նաեւ աղօթել մեր Օգոստափառ ու Հայրախնամ կայսեր համար որ իր այնքան բարձր դիրքէն գիշեր ու ցերեկ իր հպատակաց, մարդկային էակաց բարօրութեան ու երջանկութեան համար կը խորհի, եւ որուն բարձր հովանւոյն ներքեւ այսքան բազմազան ազգեր եւ ժողովուրդներ խաղաղ ու անգործ կ'ապրին։

Կը յիշէք անշուշտ Հոլանտական ազգը որ պատմութեան մէջ նշանաւոր եղած է իր մարդկութեան մատուցած անգին ծառայութիւններով, որ բնակելով երկրի մը վրայ որ ծովէն ցած է իր շատ մասերուն մէջ, կարող եղած է անոր կատաղութենէն ինքքեզինք պաշտպանել այն վիթխարի ամբար-

տակներով որոնք Եւրոպիոյ զարմանալիքներէն մէկը համարուած են, եւ այն հողը որ պիտի մնար ծովու ալեաց ներքեւ, բարեբեր ու քաղաքակրթեալ բնակավայր մը ըրած է սանձելով ու չղթայելով ծովը ու անոր ամենի ալիքներն ու թող չտալով որ աւերէ և իր իշխանութեան ներքեւ առնէ երկիր մը, որուն վրայ բնակող ազգին ազդեցութիւնն ու իշխանութիւնը պիտի անցնէր ծովերու վրայէ, իր հրաշալի ու կորովի նաւազներուն միջոցով՝ եւ պիտի տարուէր մինչեւ սառնային բեւեռները ու մինչեւ հասարակածային արեւոտ երկիրները։

Լսած ենք պատմութիւնը Քսերքսէսի որ երբ ուզեց արշաւել Յունաստան, իր Ձմիւրն մարդիկը Տարտանելէն դիմաց անցնելու համար՝ նաւակներէ կազմուած տեսակ մը կամուրջ շինեց, բայց ահա փոթորիկ մը կործանեց ու աւերեց ամէն բան, որուն համար Քսերքսէս կատղած՝ հրաման ըրաւ որ շողթաները նետեն ծովուն մէջ, իր յամառութեամբը որպէս թէ կապել ուզելով ծովը, յետոյ հրաման ըրաւ նաեւ որ երեք հարիւր մարդիկ շղթաներով հարուածեն փոթորկայոյզ եւ փրփրալից ջուրերը՝ պատժելու համար զանոնք, քանզի հլու ըլլալ չգիտցան։ Սակայն կոհակները կարեւորութիւն չտուին երեք՝ անոր զայրացկոտ կիրքին, ոչ ալ իր անտեղի ցատումը կարող եղաւ զսպել անոր վայրագ ու քանդիչ հարուածները։

Բայց ահա ժիր ազգ մը, հետեւող այն էակին որ քալեց փրփրագէզ ջուրերուն վերայէն, որպէս թէ արեւելեան ճոխ գորգեր ըլլային անոնք, յաջողեցաւ իր ճարտար եւ անխոնջ աշխատութեամբ եւ յարատեւ ու աննուաճ կորովովը՝ զսպել ծովուն անսանձ ալիքները։

Հոլանտական ազգին պատմութիւնն ալ նոյնչափ որոշակի ցոյց կուտայ թէ ազգը միշտ արիասիրտ, դիւցազնական ու կորովալից եղած է։ Իրենց պատմութեան մէջ ունին Օրանժի Ուիլիամ իշխանը՝ որ կը կոչուէր Լուան Ուիլիամ, բայց իր երկրին համար կատարած հերոսական անմահ անձնուիրութիւնը՝ իր խորունկ իմաստութիւնը եւ իր կատարած մեծագործութիւններն տապա-

վեցերորդ դարէն մինչեւ մեր դարը ամենէն պերճախօս լեզուով խօսած են բոլոր երկրի, եւ դարերը արձագանգ տուած են վսեմ պատմութեանը :

Հոլանտացիք էին որ ամենէն առաջին վարպետներն եղան Ներոպայի մէջ՝ ծովէ ի ծով նաւարկելու : Երկրի հեռաւոր վայրերու մէջ գաղթավայրեր հաստատելու եւ իրենց տիրապետութիւնը հասցնելու մինչեւ յետին ծայրերն երկրիս :

Վեհ, Վիլհէլմինա թագուհին որ կոչուած է թագաւորել այսպիսի տոկուն ցեղի մը վրայ իրաւ դեռատի ու տակաւիննոր բարձրացած արգայական գահին վրայ, բայց իր մանկութենէն հետէ ցոյց տուած է այնպիսի նկարագիր մը որ ընդհանրապէս իր ազգին նկարագիրն է, ու ամէն պատճառ կայ հաւատարմութեան ու իմաստութեան մեծ համբաւ մը պիտի ունենայ աշխարհի վրայ նման այն մեծ վեհապետուհիին որուն մահը աշխարհ զեռնոր ոլբաց :

Դեռ տասնեւմէկ տարեկան էր երբ իր հայրը Ուիլիամ Գ. մեռաւ, ու ինք էր որ առաջին անգամ իր պարտէզէն ու իր ձեռքով քաղած ծաղիկները դրաւ այն անկողնոյն վրայ ուր կը կենար վախճանեալ հայրը : Իր անչափահասութեան պատճառաւ իր մայր էմմա թագուհին, որ երէց քոյրն է Վիքթորիա թագուհւոյն հարսին : Ալպանիի դքսուհւոյն խնամակալ կարգուեցաւ թագաւորին մահէն վերջ, ու իր կեանքը բոլորովին նըւիրեց իր աղջկան դաստիարակութեան :

Տուաւ անոր գեղեցիկ մարզանք մը թէ ֆիզիքապէս եւ թէ մտաւորապէս, այնպէս որ հիմա ան իր բնատուր ձիրքերով եւ իր պատուական կրթութեամբ ու առաքինի կեանքով արժանապէս բազմած է Հոլանտական գահին վրայ, Դեղանի, դեռաբողբոջ, մաքով առոյգ, մարմնով քաջողջ, ուսեալ եւ առաքինի՝ ինք այսօր իրաւամբ գրեթէ բոլոր աշխարհի ուշադրութիւնը իր վրայ կը գրաւէ, ու իր ժողովրդեան խանդավառ սիրոյն ու համակրութեան առարկայ կղած է : Մենք ալ այսօր, իր ամուսնութեան առթիւ, երախտագիտութեամբ լի սրտերով այն հիւրընկալութեան համար զոր տարիներէ ի վեր կը կը վայելենք մեր կրօնական պաշտամանց մէջ, մեր սրտին ջերմագին մաղթանքն կը բարձրացնենք առ բարձրեալն Աստուած : Այս մատուոյն որմերն՝ որ իրենց ամրակուրթանքութեան մէջ կը յիշեցնեն Հոլանտական թումբերը, որքան անգամներ արձագանք տուած են Աւետարանի այն անուշ արծաթեայ փողին որ տարիներէ ի վեր հոս այս մատուոյն մէջ կը հնչէ : Քանի՞ ընկճեալ եւ յուսահատ սրտեր հոս մխիթարութիւն գտած են, որչափներ՝ այդ անոյշ ձայնէն սթափած՝ վեր նայած են յառելու այն ճաճանչազեղ ճակատագրին վրայ որ Աւետարանը իրենց առջեւ դրած է : Աստուած օրհնէ Վիլհէլմինա թագուհին, ու այն արձագանգներուն չափ ու ալ աւելի լազմապատիկ ընէ այն օրհնութիւններն զորս կը հայցենք յերկնից իրեն համար :

“ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉԱԿԱՆ ” ԻՆ ՀԱՄԱՐ

Ս. Դ. իր տիրացուներու միջնորդութեան հրապուրիչ ու շահառատ զբաղումներէն դուրս, ժամանակ է ունեցեր մտածելու՝ Պոլսի մէջ հրատարակչականի մը հաստատման ծրագրին վրայ, ու այդ առիթով գործնական առաջարկ մը մէջ կը բերէ Արեւելի 4517 թիւով հրատարակած իր յօդուածին մէջ :

Հրատարակչական ընկերութեան մը հաս-

տատման գաղափարը, որ սուր ու շահեկան այժմէութիւն կը ստանայ Թիֆլիզի հրատարակչականին պաշտօնական ջնջումով, զբաղեցուցած է շատ անգամ նաեւ մեր, արեւմտեան Հայերուս օրագրութիւնը : Բայց մենք մեր սովորութեան համեմատ, որ մեր նկարագրին մէկ շատ քննադատելի կողմը կը յատկանշէ, ամէն անգամ բաւականացած ենք

միայն խօսելով ու գրելով։ Այլ ամենէն օգտակար գաղափարներն իսկ, ինչպէս ամենէն ազնիւները կամ գեղեցիկները, անմիջական կշռելի նշանակութեանէ զուրկ են, ցորչափ չեն իրականանար գործով։ Ասոնք՝ լափալիսեան ճշմարտութիւններ են, թէեւ մեր հասարակութիւնը՝ զանոնք չըմբռնելու երջանիկ միամտութեան մէջ՝ իր ապագայ զարգացման կամ առօրեայ քաղաքակրթութեան շտաշտօրէն փառաւոր երազները կը տեսնէ։

Մինչեւ ե՛րբ արդեօք աղուոր բանի մը վրայ մտածած ըլլալու սնափառութիւնը՝ մեր գաղափարի փառասիրութեան սահմանը պիտի ըլլայ։ Այդ տեսակ ճղճիմ փառասիրութիւնները տկար խառնուածքներու և տարտամնկարարագիրներու միայն կրնան բաւարարութիւն տալ։

Այսպիսի հաստատութեան մը կարեւորութիւնը անհուն է մեր արդի գրականութեան զարգացման համար։ Կը գտնուինք այնպիսի չըջանի մը մէջ, ուր մէկ կողմէ տնտեսական կեանքը, միւս կողմէն մեր Հասարակութեան նորագոյն ըմբռնումը՝ զուտ գրականութեան (pure littérature) նկատմամբ, գրչի վաստակն ամենէն աննախանձելին, արհամարհելին իսկ կը ներկայացնեն բոլոր ասպարէզներուն։ Այս պայմաններուն մէջ, շատ զօրաւոր ու անզիմագրելի ներքին մղում, կոչում պէտք է, կարենալ տոկալու համար հակադէպիկ տրամադրութիւններուն, ընթերցող հասարակութեան չանհամբոյր ու անհիւրընկալ վերաբերութիւններուն ու կեանքին, ապրելու գործողութեան ժխտ դիմաձուլմաներուն։ Այսպէսով է որ ամենէն հաստատամիտ կարծեւած տրամադրութիւնները՝ ուխտադրութ կրկնադարձութեան մը մէջ լքած են զրական ասպարէզը, իր բոլոր յուզումներուն, իր անթիծ խանդավառութիւններուն, իր անարատ փառասիրութիւններուն հետ։ Ամենէն լաւ տրամադրութիւնները երբ հաւասարապէս բարոյական ու նիւթական քաջալերութիւն չեն տեսներ, կամ կը փոխուին, կ'այլափոխուին, յուսախաբութեան մէջ մթննալով, եւ կամ եթէ շարունակեն տոկալ, մեծամեծ զոհողութիւններու, անձնութիւններու գինով միայն։

Այս բոլոր պատճառներուն համար ահա,

զրագէտին ու հասարակութեան կողմէն, զոհողութիւնները անհրաժեշտ է որ զիրար հակակշռեն, տանելի ընելու համար ասպարէզին դառնութիւնները, Երկու տարրերուն միջեւ այս տեսակ մը համեմալութեան ձեւաւորումը՝ գրական զբաղումին լուրջ ասպարէզի մը կերպարանքը պիտի պարգեւեն։ Բայց ահա զոհողութեան այդ փոխադարձ տրամադրութիւնն է որ կը պակսի մեր վարնոց ու ինկած հասարակութեան քով։ Զարգացման ու լուսաւորութեան այս քառորդ դարուն մէջ, որուն դուռը մեր ետեւ գոցուեցաւ յաւիտենականութեան ճամբուն վրայ, ես չեմ գիտեր թէ ինչո՞ւ այսքան խեղդուած, ի՞նչպէս այսքան նախնական է մնացեր մեր ժողովրդի դարաւոր գիտակցութիւնը՝ հանդէպ այն ճշմարտութիւններուն որոնք անփոխարինելի պայմաններն եղած են ժողովուրդներու մասնաւոր բարոյական ու մտաւորական բարձրացման։

Իսկ երբ հասարակութիւնը չէ ունեցեր այնպիսի գիտակցութիւն մը, որ զինքը պիտի մղէր հակակշռելու իր մտքի աշխատաւորներուն զոհողութիւնները, այս վերջիններն իսկ հարկ է հաւաքական ձեռնարկներով փորձեն ու իրագործեն, ինչ որ անհնար պիտի դառնար անհատական անջատ ուժերու վստահիլ։ Ահա՛ այսպէս, գաղափարներու տրամաբանական շղթայով մը, «հրատարակչական» ինքնարկութիւնը երեւան կուգայ իրրեւ անհրաժեշտ պէտք։ Իմացական եւ նիւթական փոխադարձ զոհողութիւն, — ահա՛ այս պէտք է ըլլայ Հրատարակչական ընկերութեան ձեռնարկին նախնական շարժիչ զսպանակը, խորհելէ առաջ լաւագոյն ապագայի մը իրական ու իրականալի խոստումներուն վրայ։

Գաղափարին բանաւոր ու տրամաբանական անհերքելի անհրաժեշտութեան վրայ համոզում գոյացնելէ յետոյ կը մնայ նկատողութեան առնել գործադրութեան միջոցները։

Ս. Դ. ի պարգած ծրագիրը «Արեւելք»ի նոյն այդ թիւին մէջ, ա՛յն աստիճան գործնական, ա՛յն աստիճան զիւրիւն է որ մարդ զարմանք կ'ունենայ խորհելու թէ մինչեւ հիմա ինչո՞ւ չէ ձեռնարկուեր ան։ Երթալով կը պարտաւորուինք համոզուելու թէ մեր մէջ

մտածելու ընդունակութիւնը, գործելու եւ շարժելու կամքին զուգահեռական չէ գտնուած։ Պատճառն ա՛յն է որ՝ մտածումները, գաղափարները՝ վերնամաշկային ու հարեւանցի, չեն ունեցած անհրաժեշտ թանձրութիւնն ու խորունկութիւնը՝ թարգմանուելու համար գործով։ Այս մտաւորական շարժումի դարուն մէջ, ուր իմաստասիրութիւնը կամքի պաշտամունքին գեղեցիկ յուզմունքովն է համակուած, նկարագրի թուլութիւնը, թուլամորթութիւնը, թուլակամութիւնը յատկանշին են դարձեր մեր հասարակութեան։ Հարկ է դարմանել բարոյական այս տկարութիւնը։ Կամքի ուժը՝ գերագոյն ուժն է ապրելու յարատեւութեան՝ կեանքի պայքարին մէջ։

Իր գործնականութիւնը գնահատելով, հոս ամբողջովին մէջ կը բերեմ Ս. Դ. ի ծրագիրը։ Աւելի բազմաթիւ *adhérents* ներ, գործը աւելի զիւրացնելու պիտի ծառայէին։ Նախաձեռնութիւն մը միայն պէտք է, եւ այդ պէտքը մեր մամուլի ներկայացուցիչները, գաղափարի գեղեցիկ ու համերաշխ եղբայրակցութեան մը մէջ, պիտի կրնան իրագործել։

Ահա՛ այդ ծրագիրը։

1. Նպատակ. — Հայերէն լեզուով օգտակար գրքեր հրատարակել։ (Թերեւս աւելորդ չըլլար աւելցնել՝ զլիսաւորաբար գրականութիւնը, *pure littérature* չմշակելու համար)։

2. Իրամագլուխ. — 5 կամ 10 ոսկի բաժնեգին որոշել միանուագ վճարելի անխտիր ամէն անձէ՝ որ ուզէ շահակից ըլլալ։

3. Ամէն բաժանորդ անդամ է նաեւ Մարմնին եւ ձայն ունի անոր՝ մէջ։

4. Պէտք է ըլլայ գործադիր մարմին մը, որ երկու տարի պաշտօն վարէ, հսկելու համար հրատարակչական գործերուն։ Գործադիր մարմինն անդամները թոշակաւոր չեն, բայց երբ բուն Մարմինն նիւթական վիճակը ներէ պիտի ընտրէ թոշակաւոր պաշտօնեաներ։

5. Բաժնեգիւնները պիտի յանձնուին պանքայի մը եւ գրքերու հրատարակման գործածուելու համար մաս առ մաս դրամ պիտի

կրնայ առնուիլ համահաճ հաւանութեամբ։

6. Հեղինակներու կոչում պիտի ըլլայ ներկայացնել իրենց երկերը, զորս կը քննեն գործադիր մարմինն անդամները։

7. Ընկերութեան հրատարակած գրքերը կը վաճառուին գործադիր մարմինն հսկողութեան տակ։

8. Գործ. Մարմինը կ'ունենայ Ատենապետ, Ատենադպիր, Գանձապետ, Գրապետ, Սրբագրիչ, Մատակարար, Հաշուակալ եւ ուրիշ ճիւղերու գործերը վարող անդամներ, որոնք անհատաբար եւ հաւաքաբար պատասխանատու են իրենց ստանձնած պաշտօնին համար։

9. Ընկերութեան դրամը օգտակար գրքեր (անշուշտ ոչ դասագիրքեր) տպելէ ուրիշ բանի չպիտի գործածուի։

10. Քննութեան ներկայացուած գրքերու հրատարակութիւնը Գործադիր Մարմինն անդամներուն մեծամասնութեամբ կ'որոշուին. նոյնպէս ալ հեղինակին վճարուելիք վարձքը։

11. Դրամագլուխի քանակութիւնը եւ անդամներու թիւը սահմանափակ չպիտի ըլլայ։

12. Անդամակցութենէ հրաժարող մը ետ չի կրնար առնել 5 կամ 10 լիրա բաժինը գործվածքէ։

Ըստ իս, այս ծրագիրը, իր հիմունքներուն մէջ, այնքան գործնական է՝ որքան զիւրին ու գործադրելի։

Ամէն անոնք, որոնք ուժով գիտակցութիւնը ունին ձեռնարկին կարեւորութեան, իրենք իրենց փառքի պատրուակ մը — ու շատ պատուաբեր, — թող փնտռեն, յազմելուն մէջ գործին սկզբնաւորութեան քանի մը պզտիկ զժուարութիւնները՝ որոնք կրնան գոյութիւն ունենալ։

Յաջողութիւնը, որ անվրէպ է, դարազուլ մը պիտի բանայ արեւմուտքի Հայերուն գրական ու մտաւորական գործունէութեան։

ԱՐՏԱՇԷՍ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԼՈՒՍԱԼՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Թէ ի՛նչ է ճշմարիտ լուսաւորութիւնը և թէ ի՛նչ միջոցներով կարելի է այդ բարձրագոյն գաղափարականին հասնիլ, ասոնք այնպիսի հարցումներ են որոնք ամէն դարու մէջ ամէն կարգի մարդոց մտածման եւ խօսակցութեան նիւթ մատակարարած են: Հարցեր կան որոնցմով ամէն մարդ չհետաքրքրուիր, հարցեր ալ կան, որոնցմով ամէն մարդ կը զբաղի առհասարակ, որովհետեւ մարդոց համար կենսական կարեւորութիւն ունեցող խնդիրներէն են անոնք եւ որոնց լուծումով ընդհանուր մարդկութիւնը կ'օգտուի: Ահա այս կարգի խնդիրներէն է նաեւ ճշմարիտ լուսաւորութեան խնդիրը:

Մարդ իբրեւ բնական եւ բարոյական էակ՝ անհունապէս զարդանալու տրամադիր է, եւ այս զարգացումը երկու կերպով է — զարգացում հոգեկան կարողութեանց, զարգացում մտաւոր կարողութեանց: Երբ մէկը միայն իր մտաւոր կարողութիւնները և կամ միայն հոգեկան կարողութիւնները կը մշակէ՝ մեծ սխալ կը գործէ եւ ճշմարիտ զարգացման ու լուսաւորութեան բաղձացեալ գաղափարականէն շատ հեռի է, որովհետեւ մարդուն մտաւոր եւ հոգեկան կարողութիւնները ի մի գոգուած են եւ մին առանց միւսին ոչինչ է: Կը նմանի նծարին երկու թաթերուն, երբ նծարին մէկ թաթին մէջ ծանրութիւն մը կը դնենք, հաւասար ծանրութիւն ունեցող նիւթ մ'ալ դնելու ենք միւսին մէջ, եթէ ոչ հաւասարակշռութիւնը կը կորսնցունենք: Մեր մտաւոր կարողութիւնները որ աստիճան որ մշակուած ըլլան, նոյն աստիճան մշակելու ենք: Նաեւ մեր հոգեկան կարողութիւնները, եթէ ոչ կը կորսնցնենք մեր մտաւոր եւ հոգեկան բնութեանց միջեւ եղած հաւասարակշռութիւնը, եւ այն ատեն երեւակայեցէք մարդուն վիճակը:

Վերոյիշեալ տեսութեամբ ճշմարիտ զարգացման եւ լուսաւորութեան հասնելու ընտրելագոյն կերպն է մեր երկեակ կարողութիւններն ալ հաւասարապէս զարգացման

վիճակի մէջ դնել: Արդ, տարիներէ ի վեր «լուսաւորութիւն» կ'ըսուի եւ կը կրկնուի եւ տակաւին այդ իտէալ լուսաւորութեան հասնելու բարեբաղդութիւնը չունեցանք, և փոխանակ մեր եւ լուսաւորութեան միջեւ գտնուած անջրպետը տակաւ նուազելու՝ առերեւոյթս հեռացում մ'ալ կ'երեւի: Թէ ի՛նչպէս կարելի է լուսաւորութեան բարձրագոյն գաղափարականին հասնիլ, ահա ինչ որ կուզեմ ներկայացնել:

Շատեր առանց ամենափոքր աշխատութիւն մը իսկ յանձն առնելու կ'սպասեն որ լուսաւորութիւնը թեւեր առնելով յանկարծ մեզի հասնի: Ըստ ոմանց լուսաւորութեան գործը այն ատեն յառաջ կ'երթայ՝ երբ դըպրոցները զարգանան, եւ ուստի ամէն օր կը կրկնեն «Դպրոցները զարգացուցէք, ուսման յայտագրերը ճոխացուցէք, անվերջանալի «ութիւններով» լեցուցէք, այն ատեն լուսաւորութիւնը ինքնին կը յառաջանայ»: Բանի որ մեր մէջ չիկան այդ բաղձալի կատարելութեան հասած դպրոցները, բնականաբար մեր աչքերը կը դարձնենք այն ազգերուն որոնց մէջ կը գտնուին: Համալսարաններու, գոլէճներու եւ ամէն կարգի բարձր վարժարաններու աշխարհն Եւրոպա է եւ հետեւաբար եթէ հոն լուսաւորութիւնը ի կատար հասած չէ՝ գէթ կատարելութեան շատ մօտ ըլլալու է: Սակայն հոն ալ լուսաւորութեան գործը ետ մնացած է. ապացուցանելու համար առիկա պէտք է Եւրոպայի ընկերական վիճակը աչքի առջեւ ունենալ եւ այն ատեն կը կարողանանք հասկնալ թէ անոնք ալ մեզմէ շատ տարբեր չեն լուսաւորութեան գործին մէջ, իրաւ է թէ Եւրոպայի մէջ կան շատ նշանաւոր անձնաւորութիւններ, որոնց կեանքը ամբողջովին նուիրուած է մարդկութեան օգտին, որոնց հասուն դատողութիւնը, մաքուր բարոյականը եւ ողջամիտ գաղափարները կը հիացնեն զմեզ, սակայն ցաւալի է որ ասոնք գրեթէ բացառութիւն կը կազմեն: Սա եւս զիտելու է թէ վերոյիշեալք առհա-

սարակ յամառ ինքնաշխատութեան զաւակներ են եւ ոչ թէ համալսարաններու ընթացաւարտներ:

Արդ, ինչո՞ւ մեր վարժարաններէ ընթացաւարտ երիտասարդներ ճշմարիտ բարոյականի տէր, խոնարհ և անձնուէր չեն ըլլար: Ինչո՞ւ փոխանակ հանրութեան օգտին մէջ փնտռելու իրենց արդար շահը շատ անգամ գծուծ և ստորին միջոցներու կը դիմեն: Ինչո՞ւ փոխանակ բարոյալից գիրքեր կարդալու լաւագոյն (կը սեպեն անբարոյական գրքեր կարդալ և վերջապէս ինչո՞ւ փոխանակ Ս. Գիրքը կարդալու կը սիրեն ուրիշներու անհաւատական դադափարներ քարոզող գիրքերը: Ա՞ս է միթէ լուսաւորութիւնը: Լստի՞ւ, մինչեւ որ մեր տուններուն և վարժարաններուն մէջ բարոյակա՛հ հիմնական դաստիարակութիւն մը չիտանք մեր մանուկներուն, լուսաւորեալ սերունդ մը չպիտի ունենանք: Ուսանողները մտաւորապէս զարգացնելու համար ջանք չի խնայուիր, ինչու նոյնը չըլլայ բարոյական դաստիարակութեան համար ալ: Մեր դպրոցներուն մէջ բարոյական դաստիարակութեան ծառայող դասերն են Կրօնագիտութիւն, Եկեղեցական պատմութեան և Քրիստոնէականի նմանող գիրքեր: Ասոնցմով ուսանողը փոխանակ կրօնին հիմնական ճշմարտութիւնները սորվելու, կը ծանօթանայ կրօնին ծիսական և արտաքին մասին ու կարգ մը եկեղեցական վէճերու եւ անհասկնալի վարդապետութեանց: Եւ ի՞նչ, կ'սպասէք որ նոր սերունդը կրօնասէր, եկեղեցասէ՞ր ըլլայ, քանի որ փոխանակ սէր ուսուցուելու՝ որ կրօնի հիմն է, կ'ուսուցուին ատելութիւն ուղղակի կամ անուղղակի կերպերով: Կրօնը փոխանակ իբր սիրելի բան մը ներկայացուելու՝ իբր պարտաւորութիւններ

րու խուրձ» կը ներկայացուի, ինչպէս կ'ըսէր թերթ մը: Մարդ ի բնէ ամէն բանի պատճառը, արմատը հետադոտելու հետամուտ է, և եթէ կրօնը իբրեւ «պարտաւորութիւններու խուրձ» ներկայացուի եւ անձնական իրաւունքի գաղափարը բնաջինջ ըլլելու ի մարդոց սրտերէն և մարդ կարող չըլլայ ատենց պատճառը գտնելու, ի՞նչ կ'ըլլայ վերջը: Քրիստոնէական կրօնը ինքնին պարտականութիւններու խուրձ» չէ, զայս հասկնալու համար պէտք է կրօնին միջոցաւ յայտնուած վսեմ ճշմարտութիւնները և մեղի բերուած անհունապէս մեծ բարիքները մատաղ սերնդեան մտքին վրայ լաւ տպաւորել: Երբ տեսնենք անով մեզ եղած բարիքները, այն ատեն կրօնը ոչ թէ իբր պարտաւորութիւններու խուրձ» կը նկատենք, այլ անոր մեզ թելադրած պարտքերը՝ ներքին երախտագիտական զգացումներէ մղուած կը կատարենք: Եւ ապահով եղէք թէ երբ մեր դպրոցներուն մէջ բարոյական դաստիարակութիւնը պահանջուած դիրքը գրաւէ, ալ չպիտի ունենանք այն խել մը ընթացաւարտները, որոնց միայն ծնրադրութեամբ կարելի է մօտենալ: Բարոյական դաստիարակութիւնն է որ կը ճանչցնէ մարդուն իր դիրքը տիեզերքին եւ ընթութեան հանդէպ և կը սորվեցնէ մեր պարտքերը զորս ունինք Աստուծոյ եւ մեր ընկերներուն հանդէպ:

Վերջապէս եթէ կ'ուզենք լուսաւորեալ սերունդ մը յառաջ բերել, մեր տուններուն և դպրոցներուն մէջ մտաւորականին հետ պէտք է զուգընթաց ընենք նաեւ բարոյական դաստիարակութիւնը: Ահա ճշմարիտ լուսաւորութեան հասնելու միակ ճամբան:

Վ. Յ. Մ.

ԼԵՐԱ ԾԱՌ-Ը

Պատուհանէս քիչ անդին, ուր ծաղիկներ կը փթթին, ընկուզի լերի ծառ մը կայ ալեւոր: Անոր նուրբ ճիւղաւորումը, մարդկային մարմնոյն երակներուն նման օձապըտոյտ և գալարուն, կը չարժին օրն ի բուն:

Կը չարժին և իր երեք բաժանումները, զիւսանչիւն ողբ մը կը յօրինեն անդադար փչող հիւսիսին դէմ: Ամռնէն լքուած, ամենէն ալ անտեսուած կեանքն է որ կ'ալլի այդ տխւար ծերուկը, ու չարածճի տղոց արձակած

քարերն իսկ — այնքան սովորական բան մը այս գիւղին մէջ — չեն դար ցնցել զինքը իր նուազկոտ մենութենէն :

Ալ ոչ ոք կ'երթայ իր թանձր շուքին ապաւինիլ, ամառը կ'իզոյ արեւէն մղուած, զի իր երբեմնի աշնային տեղեւթափներուն յաջորդած է յաւիտենական տեղեւթափը հիմա : Գեղին աղջիկները ալ չեն տեսնուիր անոր տակը, ջանալով կախօրաններ հաստատել, ու իր երբեմնի հիւթեղ ու գիրուկ ճիւղերը զրկուած են հիմա, մեծ վայելքէ մը — իրենցմէ կախուած գեղեցկուհիներ տեսնելու վայելքէն : Անցորդը, որ պատահական նայուածքով մը կը նշմարէ անոր ամօթխած մերկութիւնը, փողոցներու շրջուն փերեզակը, հրեայ հնավաճառը եւ վերջապէս մարդոց ամենէն ստորինն իսկ հեգնութեամբ խառն արհամարհանք մը մը միայն ցոյց կուտան իրեն :

Մինչ իր շուրջ ամէն ինչ բոյր է և խինդ, դալար է և արեւ, ինք կանգնած է անկենդան, ճշմարիտ պատկեր մը մեռելութեան : Գիշերները, իսկապէս ուրուական մը, ան, կեցած ղէմ, կարծես քայքայել կ'ուզէ ամէն ինչ որ կեանք ունի և կը բուրէ, մինչ արեւին լոյսով այդ մահայուչ ուրուականը կը փոխակերպուի լացող ծերունիի մը կամ ձեռնաբաց մուրացիկի մը, որ անիծելով իր հիւթը ցամքեցնող մատները, բնութեան օգնութիւնը կը հայցէ ի զուր :

Գօտոտ ու անհրապոյր է իր վրայ ամէն բան. կ'ուզէ չքանալ ան մարդոց անտարբեր նայուածքներուն տակ, կ'ուզէ հող ըլլալ, այլ փայտահարի մը սուր կացիինն իսկ չգար ողորմիլ իրեն, որովհետեւ փուտ է իր փայտը :

* * *

Աշխարհի մէջ այդ լերկ ծառին նման մարդիկներ ալ կան. բնութենէն զրկուածներ, որոնք անասունի կեանքը կ'ապրին ընկեր արարածներու քով : Զուրկ՝ ընկերականութեան պարգեւած բոլոր ժամանցներէն, հեռուէ հեռու կը խուսափին ոմանք, աչքերու տեսութենէն զերծ, մինչ լերկ ծառը այդ միսթարանքն իսկ չունի. և ոմանք ալ՝ կը կրեն կեանքի լուծը՝ անտրտուն, մինչեւ որ երթան օր մըն ալ մարդատեացներու թիւը աւելցնել :

Ու կը սոսկամ, յուշաբերելով այդ լըքեալներուն պատկերը : Լերկ ծառը մշտնջենական յուշարարն է իմ մտքիս, տըխմար յուշարարը, այո, այլ սակայն բախտէն զրկուածներուն, մարդոցմէ ատուածներուն և աննշան մահը մեռնողներուն յուշարարը : Տգեղ, շատ տգեղ պատկեր մըն է ան ինքնին, բայց ես կը ցանկայի որ ինծի պէս չատեր ունենային զայն, յաւիտենապէս անբաժան իրենց տեսողութեան շրջանակէն :

ԼԵՒՈՆ ՔԻՐՈՇԵԱՆ

Կ. ՊՈԼՍՈՅ ԱԶԳ. ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԸ

Ազգին այս մեծափառ հաստատութիւնը Կ. Պոլսոյ մէջ, Սէտի-Վուլէի դուրսը ընդարձակածաւալ, տափարակ ու քառակուսի գետնի մը վրայ կառուցուած է 1832ին, իբր 69 տարի առաջ : Իսկ 1888ին վերաշինուած է քարուկիր, Բովանդակ շէնքը հոյակապ ձեռակերտ մըն է, ու զխառորապէս չորս յատուկ մասերու կը բաժնուի : Նախ կայ նոր շէնքը, երկու յարկերու վրայ կառուցուած ու ներքնապէս գեղեցկօրէն յարդարուած : Այս գեղեցկափառ նորակերտ շէնքը, որ իբր հիւրանոց կը ծառայէ, իր մէջ 13 սենեակ կը

պարունակէ ու արտաքուստ հաճելի տեսարան մը կը պարզէ : Երկրորդ, կայ արանց յատկացեալ վիթխարի շէնքը, որուն ճակատը Հիմնադրին՝ Պէզմեան ամիրայի կիսարձանը զետեղուած է շքեղապէս : Այս հսկայ շէնքը եռայարկ է : Ներքնայարկին մէկ մասը իբր անկեղանոց կը ծառայէ, ուր 40 ի չափ ծերեր կը պատսպարուին : Մէկ մասն ալ թղթանոցի ու մոմարանի յատկացուած է : Այս յարկին մէկ մեծ սենեակին մէջ, ջրաբուժական քանի մը տեսակ գործիներ զետեղուած են. տաք ու պաղ ջուրերը առատապէս կը

հոսին: Միջնայարկը արտաքին հիւանդութեանց յատկացուած է: Իւրաքանչիւր հիւանդասրահ իր յատուկ անոնը ունի, զորօրինակ, Ս. Լուսաւորիչ, Ս. Շնորհալի, Մեծըն ներսէս եւայլն, Այցելուները, փոխանակ մանուածապատ շրջաններ կատարելու եւ վշտակիր հիւանդներուն վրդովում պատճառելու, ամենամեծ դիւրութեամբ կըրնան ճշդիւ իրենց հիւանդին քով երթալ, միայն նախապէս գիտնալու են թէ իրենց հիւանդը ո՞ր հիւանդասրահին մէջ կը գտնուի ու որ թիւը կը կրէ:

Հոս կան նաեւ մասնաւորներու յատուկ թոշակաւոր սենեակներ, հիւրանոց մը որուն մէջ փոքրիկ գրադարան մը կայ ու բժշկաց սենեակ մը: Վիրաբուժական սենեակն ալ այս յարկին մէջ է, ուր տարաբաղդ հիւանդներ քլորոֆորմի թմրեցուցիչ ազդեցութեան տակ կը մեռնին ու յարութիւն կ'առնեն. բաւական զործիքներ կան որոնք մաքուր պահուած են: Վերնայարկը ներքին հիւանդութեանց յատկացուած է. ծանր վիճակ ունեցող հիւանդներ առանձին անանուն հիւանդասրահի մը մէջ կը դարմանուին: Ինչպէս ակներեւ է, այս ալ գեղեցիկ եւ օգտակար կարգադրութիւն մըն է հիւանդները անդորր պահելու համար: Այս յարկն ալ թոշակաւորներու յատուկ սենեակները, հիւրանոցը եւ բժշկաց խորհրդարանը ունի: Այս յարկին արեւելեան մասը ապուշներու ննջարանն է. այս իրական թշուառներէն հիւանդ եղողները մասնաւոր հիւանդասրահի մը մէջ կը դարմանուին քաղցրագորով հոգածութեամբ: Նրորորդ, կայ քիչ չատ բարւոքուած ապուշներու աշխատանոցը ու ննջարանը. այս շէնքը միայարկ, նոր ու գեղեցիկ շէնք մըն է: Ամէն մէկը կը դիտեմ արցունքոտ աչքերով ու կը համոզուիմ թէ Ազգը բան մը խնայած չէ ասոնց հանգստութեան համար: Ասոնց թիւը 350ի հաւասար է ու իրենց ննջարանները նախանց շարժելու չափ մաքուր են. ամենքն ալ մահճակալներու վրայ կը ննջեն ու միօրինակ տարազ կը կրեն: Զորորդ, կայ կանանց յատուկ մեծ շէնքը, նոյնպէս երեք յարկի վրայ կառուցուած: Ներքնայարկին մէկ մասը իբր ծերանոց կը ծառայէ, մէկ մասն ալ իբր ճա-

շարան ու մաս մըն ալ իբր բաղնիք խելակորոյս կիներու եւ օրիորդներու: Աջ կողմը փոքրիկ պարտէզ մը կայ. Եւայի այս սրտառուչ աղջիկները իրենց նախամօր չափ կը սիրեն ծաղիկները: Միջնայարկին արեւելեան մասը անկելանոցը, իսկ արեւմտեան՝ մասը կանանց յիմարանոցն է: Հոս, բացի ձրիներու սեւական տեղերէ, թոշակաւորներու մասնաւոր եօթը սենեակներ կան: Յիմարներէն ոմանք զիս բժիշկ կարծելով՝ դարմանելու համար հիւանդներ կ'առաջարկեն առանց գիտնալու սակայն թէ բուն սրտակէզ հիւանդները իրենք են, աւա՛ղ: Վերնայարկին արեւելեան կողմը կանանց հիւանդասրահն է ուրոյն սենեակներու բաժնուած. իւրաքանչիւր սենեակ իր մասնաւոր անոնը ունի. զոր օրինակ Ս. Հոփսիսի, Ս. Շուշան, Ս. Սանդուղդ, եւայլն: Այս յարկին վրայ են թոշակաւորներու սենեակները, ջրաբուժական սենեակը, հանդերձեղինաց սենեակը ու գլխաւոր քոյրերու պերճաշուք հիւրանոցը: Որբանոցը այս յարկին արեւմտեան կողմը կ'իյայ, ուր 130ի չափ երկսեռ տղաք կը դաստիարակուին չորս վարժուհիներու հսկողութեամբ. երկու վարժուհիներ ալ ձեռագործի դասեր կ'աւանդեն: Արանց կողմը 15ի չափ հիւանդապահ եւ ուրիշ հոգածուներ կան: Կանանց կողմը չորս մայրապետներ կը հսկեն. մայրապետներէն երկուքը գիշերները արանց կողմը կը հսկեն: Բժիշկներն են Տօքթ. Ն. Տաղաւարեան՝ ներքին հիւանդութեանց, Տօքթ. Զարդարեան՝ վիրաբուժապետ, Տօքթ. Մոնճէրի յիմարաբուժ. երեք օգնական բժիշկեր եւս կան: Այս մեծ շէնքը իր մէջ ունի փոքրիկ մատուռ մը, դեղարան մը եւ ջուրի մեքենայ մը: Իր մէջ կը պարունակէ 1060 անկողին: Կառուցման թուականէն, այսինքն՝ 1832էն մինչեւ 1900 Յունուար 1.՝ 90,000 հիւանդ, ծեր, տղայ ու խելագար ընդունուած են: Ասոնցմէ 80,000ը բժշկուելով արձակուած, 9,000ը մեռած ու 1,000ը դեռ հաստատութեան մէջ կը մնային Յունուար 1ին:

68 տարուան մէջ ծախք եղած է 420,000 Օսմ. ոսկի: Տարեկան ծախքն է 10,000 ոսկի: Վեհափառ կայսրը ամենուն ծանօթ դըթութեամբ օրական 152 քաշ միս ու 600 քաշ հաց յատկացուցած է Ազգին տան:

ՅԱԿՈԲ Պ. ՊԱՍՄԱՃԵԱՆ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՇԱՐԹՈՒԱՆ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

1 Փետրուար 1901

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ՆԻ ԱՆԳԼԻԱ

ՎԻԼՀԵԼՄԻՆԱ ՔԱԳՈՒՀԻԻ

ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԻՒՆԸ

Չուգաղիպութեան մէկ քմահաճոյքին համաձայն ճիշդ այն միջոցին, երբ աշխարհի թատերաբեմէն կը մեկնէր Վիլհելմին թագուհին, անդին Հոլանտա հանդիսաւոր կերպով կը կատարէր իր խարտեալ վեհապետութիւնն ամուսնութիւնը Մէլլէնպուրկ-Շվէրինի Հանրի իշխանին հետ, այն տեսակ պարագաներու մէջ, որոնք ակամայ կը յիշեցնեն ողբացեալ Վիլհելմին թագուհիի ամուսնութեան և երիտասարդութեան օրերը: Երկու տարիի չափ կայ, երբ Վիլհելմին չափահասութեան տարիքը թեւակոխելով կը բարձրանար Հոլանտական գահը, իր ժողովրդին միահամուռ խանդավառութեանը մէջ, և այսօր իր ամուսնութեան առթիւ նորէն ամբողջ ժողովրդի համակրական ցոյցերուն ու գորովին առարկան կը դառնայ, միեւնոյն ատեն ամբողջ աշխարհի յայտնուելով իբր ժողովրդական թագուհի մը, որ գիտցած է ամենէն առաջ իր ժողովրդին սիրտը կապել իրեն: Վիլհելմինայի՝ գահը բարձրանալէն առաջ, Հոլանտա պետիկ չեղող երկիր մը, ընդհանուր քաղաքական աշխարհը զբաղեցնելու առիթներու մէջ չէր գտնուած, գոնէ վերջին քառորդ դարու միջոցին: Լա Հէյի ինքնաշնորհեան Դեսպանախորհուրդը ունեւում մը եղաւ Հոլանտայի և իր գեղանի թագուհիին համար, յետոյ Թրանսվալցիներու, նախկին Հոլանտացիներու պատերազմն ալ սկսաւ մտքերը աւելի շահագրգռել Հոլանտայով: Ինչպէս Վիլհելմին թագուհին, իր երիտասարդութեանը, նմանապէս Վիլհելմինա թագուհին այսօր ցոյց կուտայ յատկութիւններ որոնցմով մեծապէս կրնայ օգտակար ըլլալ իր երկրին: Պարագայ մը որուն գիտակցելով է որ Հոլանտական ժողովուրդն ալ առիթը չփախցնէր իր խանդաղատանքը յայտնելու համար իրեն:

* *

Միջազգային քաղաքականութեան տեսակէտէն ինչ որ աւելի կարեւոր է, և իր ազդեցութիւնն ալ աւելի տեսական կրնայ ըլլալ ընդհանուր աշխարհի քաղաքական դրժերուն վրայ, Անգլիոյ և Գերմանիոյ արքունիքներու միջեւ յառաջ եկած այն սերտ յարաբերութիւնն է որ կրնայ նաեւ երկու երկիրներուն քաղաքական շրջանակներուն միջեւ ալ յառաջ գալ: Գերմանիոյ կայսեր՝ Վիլհելմին թագուհիին հիւանդութեան և յետոյ մահուան առթիւ շաքարով Անգլիոյ արքունիքին հիւր ըլլալը և այդ առթիւ իրեն՝ անգլիական բանակի մեծ հրամանատրի տիտղոսը ստանալը, և իր գահաժառանգ որդւոյն ալ ծնրակապի պատուանշանին արժանանալը այն տեսակ նպաստաւոր տպաւորութիւն մը ըրած էին Անգլիական ժողովրդի մտքին վրայ որ ամէն ոք սկսած էր ակամայ ընտանեկան յարաբերութիւններ մը ըլլալէ աւելի մեծ կարեւորութիւն մը տալ երկուստեք եղած այդ պատիւներուն, այնքան որ Լոնտոնի և Պերլինի թերթերն ալ սկսան նոյն իմաստով բաներ մը գրել: Թայմզ թէեւ խմբագրականի մը մէջ, Գերմանիոյ կայսեր Անգլիոյ հիւր ըլլալը կը նկատէր իբր արդիւնքը արքունիքին հետ ունեցած մօտ ազգականութեանը, բայց միւս կողմէ ալ կը հասկցնէր թէ ցամաքային ամէնէն ուժով պետութեան և ծովային ամէնէն ուժով պետութեան միջեւ յարաբերութիւններու մերձեցնալը պէտք չէր որ իբրեւ ցոյց մը առնուեր Ռուսիոյ դէմ: Անդին Գերմանիոյ թերթերը աւելի կարեւորութիւն տալով այս վերջին պարագային, քանի որ իրենց շահերը աւելի ուժով կապուած էին Ռուսիոյ հետ, կը յայտարարէին թէ որքան որ պատուաբեր ու շահաւոր էր Անգլիոյ բարեկամութիւնը իրենց երկրին հետ, բայց իրենք միշտ հաշուի կ'առնէին նաեւ Ռուսիոյ բարեկամութիւնն ալ: Տարակոյս չկայ թէ քաշներորդ դարու սկզբին յիշազգային քաղաքական շրջանակներու մէջ ընդհանուր նոր

ուղղութեան մը ծրագիրները պատրաստուելու վրայ են, բայց թէ ատոնք ի՞նչ աստիճան պիտի կրնան մինչեւ ակոսները զինուած խաղաղութեանը նպաստել, կարելի չէ ճշգրիտակաւին: միայն սաչափը յայտնի է որ Անգլիա եւ Գերման զաշնակցութիւնը, մանաւանդ եթէ իրեն բարեկամ ունենայ Ռուսաստանը եւ Մ. Նահանգներու կառավարութիւնը, կրնայ Քսաներորդ դարու համար արդէն ապահովել այն՝ ինչ որ տասներիններորդ դարու երազը եղաւ, այսինքն հիմնել ընդհանուր աշխարհի խաղաղութիւնը, առանց այդ առթիւ իւրաքանչիւր պետութեան տեղի տալու որ իր երկրին սպառազինութեանը համար նիւթական ահագին զոհողութիւններու տակ մտնէ, տնտեսական և ընկերական կրկին տեսակէտներէն տուժելով:

Վերջին հեռագիրները կը ծանուցանեն թէ Անգլիոյ էտուրքութեան թագաւորը շուտով փոխադարձ այցելութեան պիտի երթայ Գերմանիոյ կայսեր եւ այդ առթիւ պիտի մնայ նաեւ իր քրոջ, Գերմանիոյ մայր կայսրուհիին քով: Լաւատեսներու համար նոր պարագայ մը, ենթադրելու թէ անգլիացիներման զաշնակցութիւն մը դարբնուելու վրայ է:

* *

ՄԻԼԱՆ ՆԱԽԿԻՆ ԹԱԳԱՒՈՐԻՆ ՄԱՀԸ

Վերջին հեռագիրներուն մեզ հաղորդած կարեւոր նորութիւններէն մէկն ալ Սերպիոյ Նախկին Միլան թագաւորին մահն է Վիէնայի մէջ: Ինչպէս շատեր կը յիշեն, Միլան Նախկին թագաւորը, իր որդւոյն Ալեքսանդր թագաւորին, Տրակիան իշխանուհիին հետ մոսկովիութեանը երբեք համամիտ չգտնուելով երբ կը տեսնէ թէ Ալեքսանդր թագաւորը անդրդուելի կը մնայ իր որդւոյնը մէջ, երես կը դարձնէ երկրին եւ կ'երթայ ապրիլ Վիէնայի մէջ:

Միլան իր երկրին իշխանութեան զուլսը անցած է 1876ին եւ իբր թագաւոր չարուհակա՞ծ իր վարչութիւնը մինչեւ 1889 մարտ ամիսը, ուսկից վերջ հրաժարած է իր գահէն զայն իր որդւոյն ձգելով: Միլանի թագաւորութեան չրջանի կարեւոր դէպքերէն մէկն է Պուլկարիոյ հետ պատերազմը 1885ին, որ

կը տեւէ 16 օր, եւ որուն մէջ Պուլկարները յաղթական կ'ելլեն, 1889 Յունվար 2ին է որ կը հրատարակուի Սերպիոյ կառավարական նոր օրէնքը եւ որ զլիաւոր պատճառը կ'ըլլայ Միլանի համար, որպէս զի ինքը քաշուի գործունէութենէ: Միլան երկրին գործերուն զուլսը անցած ատեն կը կրէր իշխան տիրոջը, 1882ին էր որ կը ստանար թագաւորի տիրոջը, Միլան Նախկին թագաւորը 1888ին իր կնոջ Նաթալի թագուհիին դէմ ամուսնալուծութիւն հրատարակած ըլլալով, անկից ի վեր առանձին կ'ապրէր:

Մ. Շ.

ԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐՆԵՐ

Անցեալ շաբթու կը գրէինք՝ Բերայի Հռոմէական մատրան մէջ, Վիլհելմինա թագուհւոյն ամուսնութեան առթիւ կատարուած պաշտօնին մասին: Մեր հեռաւոր ու մօտաւոր ընթերցողներուն թախանձանքին գոհացում տալու նպատակաւ, այսօր կը ներկայացնենք «Բիւրակն»ի մէջ այն ուղերձը՝ զոր Բրոք. Յակոբոս էֆ. Ճէճիգեան ըրած է յիշեալ պաշտօնին առթիւ:

— Ինչպէս կը գրէինք անցեալ շաբթու, «Բանասէր» Հանդէսի խմբագիրը Պ. Կ. Պասմանեան վերջերս ուղեւորած էր Ս. Էջմիածին, ուր կարդացեր է Օշականի, Մոզնու, Յովհաննավանքի, Գայիանէի, Զուարթնոց եկեղեցիներուն արձանագրութիւնները, եւ քննարկէ Ս. Էջմիածնայ եկեղեցւոյ մէջ գրանուող կարգ մը եկեղեցական հնութիւններ: Մօտերս Թիֆլիսէն կ'ուղեւորի Բարիդ, զարնան նորէն դառնալու դիտաւորութեամբ, չարունակելու համար իր բանասիրական հետազոտութիւնները:

— Կարապետ էֆ. Փանոսեանի Մանգու-մէի Եֆեսուս լրագրին արտօնութիւնը, Կայսերական իրատէի մը համաձայն, փոխանցուեցաւ «Գաղղար» տպարանի տնօրէն Յովհաննէս Ֆէրիտ Էֆէնտիի:

ՏԻՐ ԵՒ ՏԳՐԻՑ

Հ. ՍՏԵՓԱՆ Խ. ԻԻԹԻԻՃԵԱՆ

ՏՊԱԳՐ. Ն. Կ. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ

1901-1902

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

LIBRARY

1901-1902

1901-1902

1901-1902

1901-1902

1901-1902

• • • • •

ՈՒԹԵՐՈՐԴ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Տեղի ունեցող հրդեհակերպ այս կարծիքը ու հմտալից ճարեցույթը,
այս պահին մեզ բոլորիս գրգռում է դանկալանի:

ጥ. ሰፃህጥ ሰኮፆኮኮኒ

379. 3 206.

3 0 7 1 1 1 6 8 5 6 9 6

Հայաստանի և Վրաստանի զբաղմունք անոցները

Մ Ա Մ Ո Ւ Լ Ի Տ Ա Կ Է

ՆՈՐ ԴՊՐՈՑ, Բ.ՊՐԱԿ

ԼԻԱԿԱՏԱՐ ԸՆԹԱՑԻ ՆԱԽԱԿՐԹՈՒԹԵԱՆ

ՀԱՄԱԿԵՐՈՆ ՈՃՈՎ

ԱՄէն աւանդդի համար անհրաժեշտ գիրք մըն է

Բաժանորդագիրն 10 օրանկի

Պոլսոյ համար 20 զԲԶ .

Գաւառաց 25 »

Դիմե՛ք,

ՍՄԲԱՏ ԴԱԻԹԵԱՆԻ

ԽՈՐԱՍԱՆՃԵԱՆ ԽԱՆ, ՍԻՐՔԷՃԻ, Կ. ՊՈԼԻՍ

Կ'ընդունուին՝ գիւրամատչելի գիներով ամէն տեսակ
ծանուցումներ, կողքին էջերուն վրայ :